

Reactie CIWF Consultatie AMvB Dierwaardige Veehouderij

Compassion in World Farming (CIWF) is een internationale organisatie die opkomt voor het welzijn van dieren in de veehouderij, inclusief vissen. Wij streven wereldwijd naar diervriendelijkere, duurzame en gezonde landbouw. Voor dieren, mensen en aarde. CIWF onderschrijft de reacties van de Dierencoalitie en al haar leden volledig. Daarnaast willen we de aandacht nog vestigen op een aantal zaken. Als eerste zetten we kort uiteen waarom volgens ons de AMvB het doel van een dierwaardige veehouderij in 2040 niet bereikt. Daarna gaan we in op het feit dat het gebruik van kooien met deze AMvB niet wordt beëindigd, en benadrukken we dat een dierwaardige veehouderij tenminste kooi-vrij is.

Doel dierwaardige veehouderij wordt niet bereikt

Het doel van deze AMvB is om regels op te stellen gericht op het bewerkstelligen van een dierwaardige veehouderij in 2040. Dat betekent dat de behoeften van het dier centraal staan, waarbij het niet alleen gaat om het voorkomen van pijn maar ook het bewerkstelligen van positief welzijn, zoals omschreven in de zienswijze van de Raad voor Dierenaangelegenheden (RDA)¹ en de Quickscan van de Universiteit Utrecht². Hoewel de AMvB stelt gebruik te maken van de inzichten van de RDA en de Quickscan, is de uitwerking grotendeels niet in lijn met deze inzichten. De behoeften van dieren zijn onvoldoende geborgd, leidende principes ontbreken, er wordt onvoldoende invulling gegeven aan het kunnen uiten van natuurlijke gedragingen, en gedragsbehoeften missen of worden genoemd zonder concrete invulling. Dit leidt tot open normen, gebrek aan duidelijkheid en moeilijke handhaving. Er wordt regelmatig gerefereerd naar ontbrekende kennis en onderzoek dat gedaan moet worden, terwijl de quickscan van de UU over veel van deze zaken duidelijk is.

Uit de Nota van Toelichting blijkt bovendien dat dierenwelzijn wederom ondergeschikt wordt gemaakt aan economische belangen en andere maatschappelijke uitdagingen zoals klimaatverandering, stikstof en daarmee gerelateerde vergunningverlening. Daarnaast worden oplossingen vooral gevonden in technische innovaties, die onderling conflicten kunnen veroorzaken, in plaats van in integrale oplossingen zoals een natuurinclusieve veehouderij met minder dieren. Dierenwelzijn blijft daarmee onderaan de prioriteitenlijst, terwijl economische winst leidend is.

Ook ontbreken diersoorten/categorieën die onder deze eerste fase van de AMvB zouden moeten vallen zoals zogenoemde leghaantjes, stieren, pinken, vleesrunderen en de broedeiersector. Daarnaast missen we bepalingen over fokkerij, transport, slacht, en de samenhang tussen deze ketenschakels. Alleen transportregels voor kalfjes worden gewijzigd, maar deze zijn absoluut onvoldoende, onder andere gezien het feit dat dit alleen gaat over transport dat volledig

¹ RDA, 2021. Zienswijze dierwaardige veehouderij. <https://www.rda.nl/documenten/2021/11/18/zienswijze-dierwaardige-veehouderij>

² Universiteit Utrecht, 2022. Quickscan informatieset Convenant Dierwaardige Veehouderij. <https://research-portal.uu.nl/ws/files/256795196/quickscan-uu-dierwaardigheid.pdf>

plaatsvindt op Nederlands grondgebied, en transporten van kalfjes over verre afstanden tussen landen blijven bestaan. De fokkerij kan in de AMvB ook niet missen, gezien het risico dat oplossingen anders in de fokkerij worden gezocht waardoor dieren wederom worden aangepast aan het systeem.

Dieren zouden door deze AMvB niet meer moeten worden aangepast aan de omgeving maar de omgeving aan de dieren, met erkenning van hun intrinsieke waarde en zodat zij zich naar hun aard kunnen gedragen. Het is onacceptabel dat deze AMvB dit niet garandeert en veel open laat, aangezien de AMvB moet waarborgen dat in 2040 de veehouderij dierwaardig is.

Kooien niet volledig beëindigd

Als initiatiefnemer van het succesvolle Europese burgerinitiatief End the Cage Age (1.4 miljoen handtekeningen, waarvan meer dan 150.000 uit Nederland³), zullen wij ons verder in deze reactie focussen op kooien.

Wetgeving die moet leiden tot een dierwaardige veehouderij, moet uiteraard op zijn minst op zeer korte termijn een einde maken aan alle kooien. Wetenschappelijk bewijs toont het ernstige dierenleed dat kooihuisvesting veroorzaakt, terwijl veel betere alternatieven bestaan. In het amendement van De Groot en Van Campen wordt 'geen kooihuisvesting' expliciet genoemd als onderdeel van een dierwaardige veehouderij.

De maatschappelijke wens voor een einde aan kooien is dan ook groot. Uit de Eurobarometer van 2023 bleek dat 84% van de Nederlanders het belangrijk vindt dat dieren niet in individuele kooien worden gehouden. 74% vindt het beschermen van dierenwelzijn belangrijk, en 87% was bereid om meer te betalen voor dierlijke producten van diervriendelijke bronnen.⁴

Koloniekooien voor leghennen

Het aangekondigde verbod op koloniekooien voor leghennen juichen wij toe, echter vinden we dat dit sneller van kracht zou moeten gaan, en voor alle kippen moet gelden. Het welzijn van kippen kan niet worden gewaarborgd in kooisystemen, aangezien er te weinig ruimte is voor de hennen voor veel van hun basis gedragingen.⁵

De motie Moorlag (2020) riep al op tot afschaffing van kooien voor leghennen⁶, maar nog steeds zitten 4,4 miljoen hennen (15% van alle leghennen) in kooien. De minister heeft al 5 jaar gehad om dit in te voeren, een extra uitstel van 10 jaar is niet te rechtvaardigen.

De reden die wordt gegeven in de Nota van Toelichting, dat de economische impact op de individuele houder groot kan zijn, is geen legitieme reden om zo lang met dit verbod te wachten. Zoals in de Nota genoemd is deze groep klein, en hebben deze veehouders ondanks de geluiden

³ [Initiative detail | European Citizens' Initiative](#)

⁴ [Eurobarometer 2023](#)

⁵ Compassion in World Farming, 2021. [Scientific briefing on caged farming](#)

⁶ <https://www.tweedekamer.nl/kamerstukken/moties/detail?id=2020Z24269&did=2020D50976>

uit de maatschappij zelf gekozen om nog recent te investeren in koloniehuisvesting. Dit terwijl in Duitsland koloniekooien al met ingang van dit jaar (2025) niet meer gebruikt mogen worden en de Rabobank in haar nieuwsbrieven voor de sector het gebruik van kooien regelmatig heeft ontraden.

Ten eerste hadden deze investeringen voorkomen kunnen worden als de minister het verbod eerder had aangekondigd. Ten tweede zouden financiële belangen van de veehouders die deze keuze hebben gemaakt niet zwaarder mogen wegen dan het welzijn van miljoenen dieren.

In de AMvB zijn geen regels opgenomen om kooien voor zogenoemde opfoklegghennen uit te faseren. In de Nota van Toelichting staat dat dit komt omdat er geen specifieke regelgeving voor opfoklegkippen is. Echter staat in de Nota dat wel wordt beoogd dat opfoklegkippen niet in dergelijke kooien gehuisvest worden, en hier worden verschillende redenen voor gegeven. Hier zijn wij het volledig mee eens. Een kooisysteem is inderdaad ook voor deze hennen zeer slecht voor het welzijn. Ook is het inderdaad belangrijk dat jonge hennen in systemen worden gehouden die hen voorbereiden op de omgeving waarin ze later zullen worden gehouden. Het is dan ook van cruciaal belang dat regels voor afschaffing van kooien voor opfoklegghennen in de daadwerkelijke AMvB worden opgenomen.

Kalveren in solitaire hokken

We verwelkomen de verplichting om kalveren in paren of groepen te houden vanaf 14 dagen, maar het is teleurstellend dat individuele huisvesting van kalveren niet volledig verboden wordt. Om volledig dierwaardig te zijn zouden kalveren bij de moederkoe moeten kunnen opgroeien. Volgens de Quicksan van de Utrecht Universiteit houdt diergericht ontwerpen bij kalveren in: "Kalveren groeien met de moeder op. Beiden zijn deel van een kudde die varieert in leeftijd. Kalveren worden sociaal gehuisvest (bijvoorbeeld in paren)."⁷ Op zijn minst zou er een verplichting moeten zijn om kalveren met tenminste één ander kalf samen te huisvesten als ze van hun moeder worden gescheiden, in lijn met EFSA adviezen.⁸

Het rapport van CIWF 'Scientific briefing on cages farming', hoofdstuk 7, biedt gedetailleerd bewijs dat het opsluiten van kalveren in individuele hokken het sociale isolement na vroege scheiding van de moeders verergert. Wetenschappelijk onderzoek toont aan dat dit isolement leidt tot cognitieve stoornissen, slechte sociale vaardigheden, een verminderd vermogen om met veranderingen om te gaan, minder weerstand tegen stress en minder gewichtstoename. Het alleen zien en beperkt kunnen aanraken van het kalf in het hok ernaast voldoet niet aan de sociale en motivationele behoeften van kalveren.⁹

Het EFSA-rapport van 2023 over het welzijn van kalveren kwam tot een vergelijkbare conclusie. Uit de literatuurstudie van EFSA bleken positieve effecten van vroege groepshuisvesting: beter

Commented [RV1]: Hier heb ik geen bron van dus misschien weg

Commented [RV2]: Phil: Should we add a requirement that cages for pullets should be banned at the same time as cages for laying hens. There is good evidence to suggest that, to avoid risk of injurious pecking later and to build up bone strength that pullets should be kept in systems which prepare them for the environment in which they will be kept as hens. Plus of course cages fail to meet basic welfare needs for pullets too.

Commented [RV3]: Genoeg over pullets/opfoklegghennen?

⁷ <https://open.overheid.nl/documenten/ronl-6906cdf0680af99d4fd693141a627978f690533/pdf>

⁸ [Welfare of calves](#)

⁹ Compassion in World Farming, 2021. [Scientific briefing on caged farming](#)

ontwikkeld sociaal gedrag, groter leervermogen, sociale buffering in stressvolle situaties, meer positieve affectieve toestanden en een hogere opname van vast voer.¹⁰

In de Nota van Toelichting staat dat de reden dat toch wordt gekozen voor 14 dagen individuele huisvesting te maken heeft met immuniteitsopbouw. Maar individuele opsluiting is een extreme en onnodige maatregel. Problemen rond luchtwegaandoeningen, diarree en kruiszuigen kunnen worden opgelost door een goed systeemontwerp (inclusief ventilatie), passende voeding die rekening houdt met zowel gedragsmatige als fysiologische behoeften, en goede huisvesting. Dergelijke systemen worden al commercieel toegepast en kunnen voordelen opleveren.¹¹ EFSA heeft ook het risico op luchtwegaandoeningen onderzocht en geconcludeerd dat het risico in groepen van maximaal zeven dieren vergelijkbaar was met dat bij individueel gehuisveste dieren. Het risico kan worden verminderd door de kalveren in stabiele groepen te houden, hen voldoende colostrum te geven en te zorgen voor een goede ventilatie van de huisvesting.¹²

EFSA deed de volgende aanbevelingen:

- Kalveren moeten in paren of kleine groepen worden gehouden gedurende de eerste levensweek.
- Ze moeten 20 m² per kalf tot hun beschikking hebben (waarbij 3 m² per kalf als suboptimaal maar minimaal vereist wordt beschouwd).
- Ze moeten beschikken over speciale ligplaatsen, bij voorkeur met strooisel, en goede ventilatie.

Daarnaast adviseerde EFSA dat het kalf minimaal 24 uur bij de moeder moet blijven en als het bij de moeder wordt weggehaald, samen met een ander kalf moet worden gehuisvest.¹³ Kortom, kalveren zouden op geen enkel moment in individuele hokken moeten worden gehuisvest.

EFSA heeft verder aanbevolen dat kalveren een minimale hoeveelheid melk (20% van het lichaamsgewicht per dag) krijgen, aangezien honger een grote risicofactor is voor het welzijn van kalveren. Ruwvoer zoals hooi moet te allen tijde in voederrekken beschikbaar zijn. Volgens EFSA is stro alleen om gezondheidsredenen niet voldoende. Het verstrekken van voldoende melk, *ad libitum*, vermindert ook het risico op kruiszuigen⁹.

Sinds het advies van de EFSA zijn vele studies uitgekomen met aanvullend bewijs over de voordelen van het houden van kalveren in groepen.

- Problemen bij individuele huisvesting
 - Abnormaal gedrag: Individueel gehuisveste kalveren vertonen meer niet-voedingsgerelateerd zuiggedrag (zoals likken aan tralies) dan kalveren in paren, wat

Commented [RV4]: Toevoeging van Phil. Twijfel want er zijn nog veel meer aanbevelingen die we niet noemen omdat ze niet over kooien gaan.

¹⁰ EFSA Panel on Animal Health and Animal Welfare (AHAW), 2023. Scientific Opinion: [Welfare of calves](#).

¹¹ Compassion in World Farming, 2021. [Scientific briefing on caged farming](#)

¹² EFSA Panel on Animal Health and Animal Welfare (AHAW), 2023. Scientific Opinion: [Welfare of calves](#).

¹³ EFSA Panel on Animal Health and Animal Welfare (AHAW), 2023. Scientific Opinion: [Welfare of calves](#).

wijst op sociale isolatie en omgevingsarmoede. Complexere sociale systemen verbeteren welzijn aanzienlijk¹⁴.

- Stress: Individueel gehuisveste kalveren hebben hogere stressreacties en slechtere immuunresponsen (hogere hartslag, cortisol; lagere IgA en IL2) en vertonen minder spel- en exploratiegedrag¹⁵.
- Voordelen van vroege huisvesting in paren
 - Betere welzijnsuitkomsten: Vroeg paarsgewijs gehuisveste kalveren (vanaf 1e week) spelen meer, exploreren meer en vertonen minder stereotype gedragingen dan kalveren die later (30-50 dagen) worden gepaard. Ze zijn minder bang voor nieuwigheden, wat wijst op betere emotionele veerkracht¹⁶.
 - Sociale vaardigheden: Kalveren gehuisvest in paren presteren beter bij voedercompetitie en tonen meer motivatie, terwijl individueel gehuisveste kalveren trager en minder actief zijn¹⁷.
 - Thermisch comfort: Huisvesting in paren biedt warmtevoordeel in koude omstandigheden. Kalveren tonen sterke voorkeur voor sociaal contact en spelen meer buiten. In zomer is ventilatie cruciaal om hittestress te vermijden^{18 19}.
- Gezondheid
 - Kalveren die in paren zijn gehuisvest hebben lagere ziektelast (30,7% vs. 41,5%) dan individueel gehuisveste kalveren, zonder negatieve impact op groei²⁰. Vroeg paren verhoogt vaste-voeropname zonder extra gezondheidsrisico's²¹.

Deze laatste studies over gezondheid zijn van belang omdat ze laten zien dat huisvesting in paren ziekte bij kalveren kan verminderen. Een andere studie toont aan dat het aandeel kalveren in individuele hokken in het VK daalde van 60% in 2010 naar 38,4% tien jaar later. Dit suggereert dat ervaring en betere praktijken groeps- of paarhuisvesting aantrekkelijker maken voor gezondheid én welzijn.²²

Gezien al dit bewijs, zou tenminste individuele huisvesting op elke leeftijd moeten worden verboden, zou het kalf minimaal 24 uur bij de moeder moeten blijven, en daarna minstens één

¹⁴ Doyle, S. B., & Miller-Cushon, E. K. (2023). Influences of human contact following milk-feeding on nonnutritive oral behavior and rest of individual and pair-housed dairy calves during weaning. *JDS communications*, 4(1), 46-50.

¹⁵ Jing, L. Y. U., Chao, W. A. N. G., Xun-wu, Z. H. A. O., Er-yu, M. I. A. O., Zhi-peng, W. A. N. G., Yuan, X. U., ... & Jun, B. A. O. (2023). Effect of group size and regrouping on physiological stress and behavior of dairy calves. *Journal of Integrative Agriculture*, 22(3), 844-852.

¹⁶ Moroz, M. S., Martin, C. C., Costa, J. H. C., & Daros, R. R. (2025). When to pair: Effects of different pairing ages on dairy calf health, behavior and performance. *Journal of Dairy Science*.

¹⁷ Suchon, M., Ede, T., Vandresen, B., & von Keyserlingk, M. A. (2023). Social housing improves dairy calves' performance in a competition test. *JDS communications*, 4(6), 479-483.

¹⁸ Reuscher, K. J., Salter, R. S., & Van Os, J. M. (2024). Thermal comfort and ventilation preferences of dairy calves raised in paired outdoor hutches during summertime. *Journal of Dairy Science*, 107(4), 2284-2296.

¹⁹ Van Os, J., Reuscher, K., Dado-Senn, B. and Laporta, J., 2024. Effects of thermal stress on calf welfare. *JDS communications*, 5(3), pp.253-258.

²⁰ Mahendran, S. A., Wathes, D. C., Booth, R. E., Baker, N., & Blackie, N. (2023). Effects of individual and pair housing of calves on short-term health and behaviour on a UK commercial dairy farm. *Animals*, 13(13), 2140.

²¹ Moroz, M. S., Martin, C. C., Costa, J. H. C., & Daros, R. R. (2025). When to pair: Effects of different pairing ages on dairy calf health, behavior and performance. *Journal of Dairy Science*.

²² Mahendran, S.A., Wathes, D.C., Booth, R.E. and Blackie, N., 2022. A survey of calf management practices and farmer perceptions of calf housing in UK dairy herds. *Journal of Dairy Science*, 105(1), pp.409-423.

ander kalf als gezelschap moeten hebben. Ook moeten de kalveren minimaal 3 m² per kalf hebben, maar het beste is 20 m². Ze moeten comfortabele ligplaatsen met stro hebben, altijd geschikt ruwvoer (hooi en stro is niet voldoende), goede ventilatie en hygiëne.

Kraamkooien voor moedervarkens

Het is onacceptabel dat het houden van varkens in bestaande kraamkooien niet volledig wordt afgeschaft. Pas vanaf 2040 wordt het aantal dagen dat de varkens hierin mogen zitten voor bestaande stallen verlaagd naar maximaal 1 dag voor de bevalling, maximaal 4 en in uitzonderlijke gevallen (vaag geformuleerd) 7 dagen na de bevalling. Maar tijdelijke kraamkooien houden de praktijk van ernstige opsluiting van moedervarkens in stand. Voor die dagen rondom de bevalling heeft het varken heel sterke gedragsbehoeften die ernstig worden beperkt door de kraamkooi. Opsluiting in een kooi die bijna even groot is als het lichaam van het dier – waardoor het dier niet kan lopen of zich kan omdraaien – is de meest extreme vorm van opsluiting van dieren gehouden als vee in de EU. Bovendien kunnen varkens bij tijdelijke kraamkooien niet voldoende nestgedrag vertonen op het moment dat ze daar sterk toe geneigd zijn, wat tot ernstige welzijnsproblemen leidt.

Het is een slecht idee om toe te staan dat er tot 31 december 2026 nieuwe kraamkooien worden geïnstalleerd, die vervolgens tot 2040 mogen worden gebruikt. Dit moedigt alleen maar aan om de huidige kooien (waarvan vele dringend aan vervanging toe zijn) te vervangen door nieuwe kraamkooisystemen, wetende dat deze tot 2040 mogen worden gebruikt. Dit is niet alleen een stap achteruit voor het dierenwelzijn, maar ook een slechte dienst aan de boeren, omdat zij indirect worden aangemoedigd om te investeren in systemen die verouderd zijn en waar al weinig draagvlak voor is in de samenleving. Zoals Baxter et al (2024) opmerken: "Veehouders die tijdelijke kooisystemen installeren, lopen ook het risico dezelfde publieke reactie te krijgen als pluimveehouders die 'verrijkte kooien' hebben geïnstalleerd ter vervanging van legbatterijen; de consument was van mening dat 'een kooi nog steeds een kooi' is."²³

Effect op welzijn

In de Nota van Toelichting staat dat in de eerste twee dagen na het werpen de zeugen overwegend inactief zijn en dat immobilisatie daarom weinig invloed zou hebben op hun welzijn. Echter is dit niet de conclusie van EFSA, en er wordt voorbijgegaan aan de vele welzijnsproblemen wanneer varkens in kooien worden opgesloten tijdens de intensieve nestbouwfase en de eerste dagen van de lactatie, wanneer biggen strijden om toegang tot de tepels. EFSA stelt: *"For animal welfare reasons, periparturient and lactating sows should not be housed in farrowing crates but in farrowing pens."* En: *"Temporary farrowing crate systems ... will not allow a similar level of welfare for sow and piglets compared to a well-functioning pen system."*²⁴

²³ Baxter, E.M., Bowers, N., King, R., Brocklehurst, S. and Edwards, S.A., 2024. Factors contributing to high performance of sows in free farrowing systems. *Porcine Health Management*, 10(1), p.16.

²⁴ EFSA Panel on Animal Health and Welfare (AHAW), 2022. Scientific Opinion: [Welfare of pigs on farm](#)

Kraamkooien, inclusief tijdelijke kooien, beperken het meest fundamentele gedrag van moedervarkens ernstig. Ze kunnen zich niet omdraaien, lopen, een nest bouwen of een goede moederband met hun jongen opbouwen^{25,26}. Het bouwen van een nest is een zeer gemotiveerd, aangeboren gedrag dat, wanneer het door opsluiting wordt verhinderd, leidt tot stress, frustratie en verhoogde cortisolspiegels²⁷. Dit heeft niet alleen gevolgen voor het welzijn van de moedervarkens, maar ook voor dat van de biggen: er is een verhoogd risico op doodgeboorte of verwondingen, vooral bij varkens die voor het eerst werpen²⁸ en het gedrag van de biggen wordt beperkt door de kale omgeving en de ruimtebeperking.

Ook de quickscan van de UU concludeert dat varkens permanent toegang moeten hebben tot voldoende hoeveelheid materiaal dat exploratie en manipulatie mogelijk maakt, en dat ze voldoende ruimte en materiaal moeten hebben om nestbouwgedrag uit te oefenen.²⁹ Hieraan wordt niet voldaan met (tijdelijke) kraamkooien.

Risico op biggensterfte bij vrijloop

Volgens de Nota van Toelichting is de reden voor het behouden van de tijdelijke kraamkooi het risico op doodliggen. Er wordt genoemd dat volgens EFSA biggensterfte hoger is bij systemen waarin de moedervarkens vrij zijn dan wanneer ze zijn geïmmobiliseerd. Echter is dit een ernstige verdraaiing van de bevindingen van EFSA.³⁰

In paragraaf 5.7.7.3.3 van het EFSA rapport staat namelijk: *"A situation where the sow is never crated in a pen designed for temporary crating will increase piglet mortality relative to permanent crating by 24%"*. De sleutelzin hier is *in a pen designed for temporary crating*; met andere woorden, een hok dat niet is ontworpen om te worden gebruikt voor volledig vrijloop. Uiteraard zou de biggensterfte in deze situatie hoger zijn, aangezien het hok niet is ontworpen voor vrij werpen van moedervarkens. In tegenstelling tot de boodschap in de Nota van Toelichting maakt EFSA duidelijk dat een vergelijkbare biggensterfte kan worden bereikt in een vrijloop kraamstal, mits voldoende ruimte wordt geboden. Zo staat in paragraaf 5.9.2: 2) *When housing a lactating sow and her piglets in a farrowing pen, the minimum available space for the sow should be around 6.6 m² in order to achieve comparable piglet mortality to a farrowing crate system. This equates to ~ 7.8 m² total pen size.* 3) *A larger pen size than referred to in the recommendation above is*

Commented [RV5]: Can't find the sources in the Call for Evidence documentf

Commented [RV6]: Wel heel lang geworden, waardoor misschien teveel nadruk hierop ligt

²⁵ Baxter, E. M., et al. (2011). The welfare implications of large litter size in the domestic pig II: Management factors. *Animal Welfare*, 20(2), 219–238.

²⁶ Jarvis, S., Calvert, S.K., Stevenson, J. and Lawrence, A.B., 2002. Pituitary-adrenal activation in pre-parturient pigs (*Sus scrofa*) is associated with behavioural restriction due to lack of space rather than nesting substrate. *Animal Welfare*, 11(4), pp.371-384.

²⁷ Damm, B.I., Bildsøe, M., Gilbert, C., Ladewig, J. and Vestergaard, K.S., 2002. The effects of confinement on periparturient behaviour and circulating prolactin, prostaglandin F_{2α} and oxytocin in gilts with access to a variety of nest materials. *Applied Animal Behaviour Science*, 76(2), pp.135-156.

²⁸ Baxter, E.M., Jarvis, S., D'eath, R.B., Ross, D.W., Robson, S.K., Farish, M., Nevison, I.M., Lawrence, A.B. and Edwards, S.A., 2008. Investigating the behavioural and physiological indicators of neonatal survival in pigs. *Theriogenology*, 69(6), pp.773-783.

²⁹ <https://open.overheid.nl/documenten/ronl-6906cdfe0680af99d4fd693141a627978f690533/pdf>

³⁰ EFSA Panel on Animal Health and Welfare (AHAW), 2022. Scientific Opinion: [Welfare of pigs on farm](#)

recommended to improve the locomotory possibilities for the sow." De EFSA concludeert dat het niet aan te raden is om varkens in kraamkooien te houden.³¹

Verder is er ook bewijs dat vrijloopssystemen zelfs de biggensterfte kan verminderen. Hoewel de sterfte van biggen door beknelling bij kraamkooien kleiner kan zijn, gaat dit gepaard met hogere sterfte door andere oorzaken in vergelijking met vrijloopkraamsystemen.³² In kooien kunnen varkens hun zeer instinctieve nestgedrag vóór het werpen niet uitvoeren. Dit veroorzaakt stress en verstoort de natuurlijke moederhormonen en het moedergedrag.³³ De stress van opsluiting en het niet kunnen bouwen van een nest gaat gepaard met meer doodgeboren biggen³⁴, verminderde melkafgifte^{35 36} en verhoogde agressie naar de biggen.³⁷ De stangen van de kooien maken het voor biggen moeilijker om bij de tepels van het moedervarken te komen; waardoor ze minder melk opnemen.³⁸ Biggen uit vrijloopkraamsystemen zijn ook minder agressief naar elkaar, vóór³⁹ en na het spenen.⁴⁰

Er zijn verschillende voorbeelden van vrijloopkraamhokken die goed functioneren en er is veel ervaring in andere landen met het goed beheren ervan. Zo is in het Verenigd Koninkrijk de biggensterfte in de meeste jaren lager bij volledig vrij werpen ten opzichte van kraamkooien, en worden de helft minder biggen dood geboren bij varkens die buiten worden gehouden.⁴¹ Zwitserland is in 1997 begonnen met een tienjarige uitfasering van kraamhokken en heeft in 2007 een verbod op opsluiting ingesteld. Tijdens de overgangsfase bleek uit gegevens over de biggensterfte over een periode van twee jaar (met meer dan 60.000 worpen) dat er geen verschil was in de totale biggensterfte tussen kraamhokken en vrijloopkraamhokken. De doodsoorzaken verschilden per systeem: minder sterfgevallen door beknelling in boxen, minder sterfgevallen door andere oorzaken in vrijloophokken⁴². Na het verbod bleek uit gegevens van meer dan 330.000 worpen opnieuw dat er geen toename was van de totale biggensterfte, nu dat alle moedervarkens

³¹ EFSA Panel on Animal Health and Welfare (AHAW), 2022. Scientific Opinion: [Welfare of pigs on farm](#)

³² Weber, R.; Keil, N.M.; Horat, R. Piglet mortality on farms using farrowing systems with or without crates. *Anim. Welf.* 2007, 16, 277–279.

³³ EFSA Panel on Animal Health and Welfare (AHAW), 2022. Scientific Opinion: [Welfare of pigs on farm](#)

³⁴ Monteiro, M.S., Muro, B.B., Carnevale, R.F., Poor, A.P., Araújo, K.M., Viana, C.H., Almond, G.W., Moreno, A.M., Garbossa, C.A. and Leal, D.F., 2023. The beneficial effects of providing prepartum sows with nesting materials on farrowing traits, piglet performance and maternal behavior: A systematic review and meta-analysis. *Applied Animal Behaviour Science*, 259, p.105795.

³⁵ Zie samenvatting in: Baxter, E.M., Bowers, N., King, R., Brocklehurst, S. and Edwards, S.A., 2024. Factors contributing to high performance of sows in free farrowing systems. *Porcine Health Management*, 10(1), p.16.

³⁶ Rosvold, E.M., Newberry, R.C. and Andersen, I.L., 2019. Early mother-young interactions in domestic sows—Nest-building material increases maternal investment. *Applied animal behaviour science*, 219, p.104837.

³⁷ Ison, S.H., Wood, C.M., & Baxter, E.M. (2015). Behaviour of pre-pubertal gilts and its relationship to farrowing behaviour in conventional farrowing crates and loose-housed pens. *Applied Animal Behaviour Science*, 170, 26 - 33. Advance online publication. <https://doi.org/10.1016/j.applanim.2015.06.004>

³⁸ Plush, K., Lines, D., Staveley, L., D'Souza, D. and Van Barneveld, R., 2024. A five domains assessment of sow welfare in a novel free farrowing system. *Frontiers in Veterinary Science*, 11, p.1339947

³⁹ Zhang, X., Li, C., Hao, Y. and Gu, X., 2020. Effects of different farrowing environments on the behavior of sows and piglets. *Animals*, 10(2), p.320.

⁴⁰ Martin, J.E., Ison, S.H. and Baxter, E.M., 2015. The influence of neonatal environment on piglet play behaviour and post-weaning social and cognitive development. *Applied Animal Behaviour Science*, 163, pp.69-79.

⁴¹ AHDB, 2024. <https://ahdb.org.uk/pig-performance-trends-and-cop-sensitivity-for-feed-and-performance>.

⁴² Weber, R., Keil, N.M., Fehr, M. and Horat, R., 2007. Piglet mortality on farms using farrowing systems with or without crates. *Animal welfare*. 16(2), p.277

en biggen in vrijloopkraamhokken werden gehouden. Opvallend was dat de belangrijkste voorspeller van biggensterfte de worpgrootte was (hoe groter de worp, hoe hoger de sterfte)⁴³.

EFSA (2022) concludeert inderdaad: 5.7.18.6.1 “Selection for increasing litter size is associated with negative welfare consequences for both the piglets and the sows.” And 5.7.18.6.4 “Increasing litter size is characterised by increased within-litter birth weight variation [greater variation in piglet birth weights is associated with more piglet deaths], increased perinatal mortality and longer-term detrimental effect for low birthweight piglets [low birthweight piglets are at greater risk of death especially by crushing or hypothermia (Edwards et al., 2019)]”.⁴⁴ Om de biggensterfte op een zinvolle manier te verminderen, zou het aanpakken van te grote worpen een effectievere maatregel zijn dan het tijdelijk opsluiten van moedervarkens.

Het is dus mogelijk om een vergelijkbare en zelfs lagere biggensterfte te bereiken in volledig vrije kraamhokken, mits deze genoeg ruimte bieden en goed worden beheerd, en nog minder sterfte als de doorfok wordt aangepakt. Meer stalruimte geeft bovendien meer ruimte voor spelen, bewegen en exploreren. Ten aanzien van de overgang naar vrijloopkraamhokken bij nieuwbouw of ingrijpende verbouw, zoals in de AMvB is opgenomen, zou het oppervlak dus minimaal 7.8 m2 in totaal moeten zijn om biggensterfte tegen te gaan, zoals door EFSA aanbevolen, en niet 6.5 m2 in totaal zoals nu in de AMvB staat voor nieuw te bouwen hokken. Bij deze te krappe ruimte, kan de biggensterfte hoger zijn waardoor varkenshouders een “noodzaak” zullen blijven ervaren om de moedervarkens in een kooi op te sluiten, terwijl dit kan worden ondervangen met meer ruimte.

Concluderend is de wetenschap over kraamkooien duidelijk: vrijloopkraamhokken zijn, mits goed uitgevoerd, de beste optie voor het welzijn van moedervarkens en biggen. Het vastzetten van varkens in een kraamkooi, zelf voor een paar dagen, is een ernstige belemmering van hun natuurlijke gedrag. Daarnaast kunnen ze een gelijk of lager sterftcijfer van biggen opleveren dan kraamkooien. Dit leidt tot de logische conclusie dat er een totaalverbod moet komen op kraamkooien (permanent en tijdelijk), en niet pas in 2040.

Conclusie

De AMvB schiet ernstig tekort om een dierwaardige veehouderij in 2040 te garanderen. Wij dringen erop aan om het voorstel te herzien met concrete normen in plaats van vage formuleringen die leiden tot uitstel, en de behoeften van het dier echt als uitgangspunt te nemen. Dierenwelzijn mag niet wederom ondergeschikt gemaakt worden aan andere problemen, zoals klimaat en stikstof. Deze moeten in samenhang worden opgelost, bijvoorbeeld door in te zetten op natuurinclusieve landbouw met veel minder dieren.

Daarnaast hebben we een aantal concrete aanbevelingen voor aanpassingen die op zijn minst nodig zijn:

Commented [RV7]: Misschien als conclusie?

Commented [RV8]: Phil: I would make points like this in a preamble and then list concrete recommendations by species, eg cages for hens should be banned by xxxx, cages for pullets should also be banned to the same timetable, optimal enrichments such as straw bedding should be provided for growing pigs etc ...

⁴³ Weber, R., Burla, J.B., Jossen, M. and Wechsler, B., 2020. Piglet losses in free-farrowing pens: influence of litter size. *Agrarforschung Schweiz*, 11, pp.53-8.

⁴⁴ EFSA Panel on Animal Health and Welfare (AHAW), 2022. Scientific Opinion: [Welfare of pigs on farm](#)

- Een snel totaalverbod op kooien, inclusief:
 1. Een verbod op kooien voor leghennen en opfoklegghennen.
 2. Een verbod op individueel huisvesten van kalveren.
 3. Een verbod op (permanente en tijdelijke) kraamkooien voor varkens.
- Kalveren moeten minimaal 24 uur bij de moeder blijven, en daarna minstens één ander kalf als gezelschap hebben.
- Maak een einde aan het doorfokken van varkens met een steeds grotere worp.
- Zorg dat vrijloopkraamsystemen voldoende ruimte en materiaal hebben voor nestbouwgedrag en het verzorgen van de biggen.

Commented [RV9]: Correct?

Commented [RV10]: Twijfel, nu zo gedaan omdat Phil het aanraadde, maar de tekst is eigenlijk allemaal gericht op kooien, deze punten kwamen tussendoor maar zijn niet echt de essentie...